

ИЖТИМОЙИ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

8 ЖИЛД, 3 СОН

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ 8, НОМЕР 3

JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

VOLUME 8, ISSUE 3

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

№3 (2025) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9556-2025-3>

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:
Сеитов Азамат Пулатович
доктор социологических наук
(Doctor of sociology, DSc)

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:
Сабинова Умида Фархадовна
доктор социологических наук
(Doctor of sociology, DSc)

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD:

22.00.01-Социология назарияси, методологияси ва тарихи. Социологик тадқиқотлар усуллари.
Теория, методология и история социологии. Методы социологических исследований.
Theory, methodology and history of sociology. Methods of sociological research.

Бекмурадов Мансур Бобомурадович
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Каланов Комил Куллахматович
кандидат социологических наук, профессор (Узбекистан)
Убайдуллаева Раиса Турсуновна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Негматова Шахзода Шухратовна
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Шайылдаева Асель Кокоевна
кандидат социологических наук (Кыргызстан)

Исмаилов Алишер Агзамович
доктор экономических наук, (Узбекистан)
Щепилова Галина Германовна
доктор философских наук, профессор (Россия)
Рожанский Михаил Яковлевич
кандидат философских наук (Россия)
Маматов Нормурат
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Бурнашев Рустам Ренатович
кандидат философских наук, профессор (Казахстан)

22.00.02-Ижтимоий тузилиш, ижтимоий институтлар ва турмуш тарзи
Социальные структуры, социальные институты и образ жизни
Social structures, social institutions and way of life

Умаров Абсалом Адилевич
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Холбеков Абдуғани Жуманазарович
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Шайхисламов Рафаэль Бадретдинович
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Акулич Мария Михайловна
доктор социологических наук, профессор (Россия)

Антонио Алонсо Марсос
доктор политических наук, профессор (Испания)
Фадеева Любовь Александровна
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Виктор Агаджаньян
доктор философии по социологическим наукам,
профессор (США)
Абдулазизов Абдулвоҳид Хабибуллоевич
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)

22.00.03-Ижтимоий онг ва ижтимоий жараёнлар социологияси.
Социология социального сознания и социального процесса.
Sociology of social consciousness and social process

Аликариев Нуритдин Сапаркариевич
доктор экономических наук, профессор (Узбекистан)
Матибаев Тасполат Балтабаевич
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Николов Стефан
доктор философии по социологическим наукам, (Болгария)

Мирзахмедов Абдирашид Мамасидикович
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Ли Ци
доктор исторических наук, профессор (Китай)
Сухомлинова Марина Валерьяновна
доктор социологических наук, профессор (Россия)

www.tadqiqot.uz решаёт задачи, предусмотренные Стратегией Узбекистана 2030, направленные на развитие науки за счёт внедрения достижений научных исследований учёных и служащих их признанию в международном научном сообществе. Так, каждой статье, опубликованной в журнале, присваивается номер DOI (Crossref). Журналы включены в международные индексные базы данных. Входит в список журналов ВАК Узбекистана.

22.00.01-Социология назарияси, методологияси ва тарихи. Социологик тадқиқотлар усуллари.
Теория, методология и история социологии. Методы социологических исследований.
Theory, methodology and history of sociology. Methods of sociological research.

Пармонов Фарход Ярашевич
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Жусубалиев Абдикайым Рысбаевич
кандидат социологических наук, доцент (Кыргызстан)
Алимухамедова Нодира Ядгаровна
доктор философии по философским наукам (Узбекистан)

Камалова Хатира Сабыровна
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)
Тагиева Гулсум Гафуровна
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)
Ахмедова Феруза Медетовна
доктор философии по социологическим наукам (PhD)
(Узбекистан)

22.00.02-Ижтимоий тузилиш, ижтимоий институтлар ва турмуш тарзи
Социальные структуры, социальные институты и образ жизни
Social structures, social institutions and way of life

Аликариева Аълохон Нуриддиновна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Зайтов Элёр Холмаматович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Уразалиева Гулшода Бекпұлатовна
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)

Мирзахмедов Хуршид Абдирашидович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Қаюмов Қахрамон Нозимжонович
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)

22.00.03-Ижтимоий онг ва ижтимоий жараёнлар социологияси.
Социология социального сознания и социального процесса.
Sociology of social consciousness and social process

Сеитова Зухрагон Пиржановна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Махкамов Қодиржон Одилжонович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Доспанова Дилара Уракбаевна
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)

Каримов Бобир Шаропович
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Якубов Ильдар Харрасович
кандидат политических наук, доцент (Узбекистан)
Абдухалилов Абдулло Абдухамитович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МАҚОЛАДА КЕЛТИРИЛГАН ДАЛИЛЛАРНИНГ ТЎҒРИЛИГИ УЧУН МУАЛЛИФ МАСЪУЛДИР | АВТОР НЕСЕТ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ДОСТОВЕРНОСТЬ ФАКТОВ ИЗЛОЖЕННЫХ В СТАТЬЕ

1. Mo‘minov Zokirjon

TASHQI MIGRATSIYA JARAYONLARIDA IJTIMOY MOBILIKNI RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI.....5

2. Qosimov Vohid

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHDA “KOMPLAENS-NAZORAT” TIZIMI ROLINI OSHIRISHGA OID TADQIQOTLARNING NAZARIY, IJTIMOY VA HUQUQIY ASOSLARI.....12

3. Mannanova Nilufar

DAVLAT FUQAROLIK XIZMATCHILARI FAOLIYATIDA MILLIY-MENTAL XUSUSIYATLARNI E‘TIBORGA OLISHNING AYRIM JIHATLARI.....19

4. Kulbekova Nasiba

TA‘LIM TRANSFORMATSIYASI: INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, YANGI PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR HAMDA IQTISODIYOT SOHALARINING STRATEGIK RIVOJLANISH VAZIFALARI VA USTUVOR YO‘NALISHLARI.....26

5. Abduvaliev Fatxulla

YUQORI SINIF O‘QUVCHILARI O‘RTASIDA TA‘LIM MIGRATSIYASI TOMON IJTIMOY HARAKATLANISH SABABLARI TAHLILI.....33

6. Akramov Xusan

RATSIONAL TAFAKKUR: ISLOMIY AN‘ANA VA SOTSIOLOGIK NAZARIYALAR KONTEKSTIDA TAHLIL.....46

7. Муллағалиева Фануза, Румянцева Екатерина

ОПЫТ ЖЕНЩИН В НАУКЕ УЗБЕКИСТАНА.....52

8. Mingbayeva Nozimaxon

JAMOATCHILIK FIKRINING FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARI FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI IMKONIYATLARI.....59

9. Бозорова Ўлмасхон

БОШҚАРУВДА ЁШ РАЎБАРЛАР ИЖТИМОЙ КАПИТАЛИНИНГ АЎАМИЯТИ.....66

10. Mannanova Nilufar

DAVLAT FUQAROLIK XIZMATCHILARI KO‘NIKMALARINI BAHOLASHDA DREYFUS MODELIDAN FOYDALANISH.....73

11. Tangirova Mavjuda

AYOLLAR MEHNAT MIGRATSIYASINING ASOSIY OQIMLARI VA ZAMONAVIY YO‘NALISHLARI.....80

12. Mirsoliyeva Nargiza

YAPON CHOY MAROSIMINING IJTIMOY-FALSAFIY AHAMIYATI.....88

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

Mingbayeva Nozimaxon,

O'zbekiston Respublikasi Yoshlar masalalari agentligi huzuridagi Yoshlar muammolarini o'rganish va istiqbolli kadrlarni tayyorlash institutining "Boshqaruv ko'nikmalari va yetakchilik fazilatlarini rivojlantirish" kafedrasida katta o'qituvchisi, sotsiologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
e-mail: mingbayeva.nozi@mail.ru

JAMOATCHILIK FIKRINING FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARI FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI IMKONIYATLARI

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.17048607>

ANNOTATSIYA

Logika iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy islohotlar, Yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan jarayonlar, davlat tuzilmalari, nodavlat institutlari va jamiyat o'rtasida yaxlit o'zaro hamkorlik tizimini barpo etishni talab qiladi. Faqat barcha ishtirokchilarning kelishilgan harakatlari sharoitida barqaror rivojlanish va samarali modernizatsiyaga erishish mumkin. Ijtimoiy fikr esa ijtimoiy kayfiyat indikatoriga aylangan holda yuqori affiliativ salohiyatga ega bo'lib, fuqarolar bilan hokimiyat institutlari o'rtasida gorizontaal aloqalarni shakllantirish imkonini beradi. Maqolada ushbu salohiyatning mohiyati yoritilib, ijtimoiy boshqaruv jarayonlari uchun uning nazariy va amaliy ahamiyati ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: jamiyat, fuqarolik jamiyati institutlari, jamoatchilik fikri, ijtimoiy boshqaruv, ijtimoiy guruhlar, affiliatsiya hodisasi, affiliativ aloqa, affiliatsiya motivatsiyasi, emotsional ehtiyoj, shaxsiy ehtiyoj.

Мингбаева Нозимахон,

Институт по изучению проблем молодежи и подготовки перспективных кадров при Агентстве по делам молодежи Республики Узбекистан кафедра «Развитие управленческих навыков и лидерских качеств» старший преподаватель, доктор философии (PhD) по социологии
e-mail: mingbayeva.nozi@mail.ru

ВОЗМОЖНОСТИ ОБЩЕСТВЕННОГО МНЕНИЯ В УЛУЧШЕНИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИНСТИТУТОВ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

АННОТАЦИЯ

Логика экономических и общественно-политических реформ, проводимых в новом Узбекистане, требует выстраивания целостной системы взаимодействия между государственными структурами, негосударственными институтами и обществом. Только в условиях согласованных действий всех участников возможно достижение устойчивого развития и эффективной модернизации. Общественное мнение, выступая индикатором

социального настроения, обладает высоким аффилиативным потенциалом, позволяя формировать горизонтальные связи между гражданами и институтами власти. В статье раскрывается сущность этого потенциала, показывается его теоретическая и практическая значимость для процессов социального управления.

Ключевые слова: общество, институты гражданского общества, общественное мнение, социальное управление, социальные группы, феномен аффилиации, аффилиативная коммуникация, мотивация аффилиации, эмоциональная потребность, личная потребность.

Mingbayeva Nozimakhon,

Institute for Research of the Youth Problems and Training Prospective Personnel
under Youth Affairs Agency of the Republic of Uzbekistan The department of
“Development of management skills and leadership qualities” a senior teacher,
Doctor of philosophy in sociology (PhD)
e-mail: mingbayeva.nozi@mail.ru

OPPORTUNITIES OF PUBLIC OPINION IN IMPROVING THE ACTIVITIES OF CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS

ABSTRACT

The logic of economic and socio-political reforms being carried out in New Uzbekistan requires the establishment of an integrated system of interaction between state structures, non-governmental institutions, and society. Only under conditions of coordinated actions by all participants is it possible to achieve sustainable development and effective modernization. Public opinion, serving as an indicator of social sentiment, possesses a high affiliative potential, allowing the formation of horizontal connections between citizens and institutions of power. The article reveals the essence of this potential and demonstrates its theoretical and practical significance for the processes of social governance.

Key words: society, civil society institutions, public opinion, social governance, social groups, affiliation phenomenon, affiliative communication, affiliation motivation, emotional need, personal need.

KIRISH

Insonlarning jamoalar va jamiyatga birlashishga ehtiyoji juda yuqori bo‘lib, shaxsning jamiyatda o‘zligini topish, ijtimoiy munosabatlarni o‘rnatishda muhim rol egallaydi. Zero, muayyan faoliyatni individual tarzda amalga oshirish bilan jamoaviy tarzda harakatlanishning farqi juda kattadir. Shu boisdan, jamiyatda yashash va faoliyatni tashkil etishda birgalashishi, ya’ni affilyatsiyalashuvi favqulodda muhim ahamiyat kasb etadi.

Yangi O‘zbekistonda olib borilayotgan iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy islohotlar mantig‘i ham davlat tashkilotlari va nodavlat muassasalar faoliyatini jamoatchilik bilan birlashgan holatda faoliyat yuritilishini taqozo etib kelmoqda. Shu tariqa, affiliatsiya atamasi jamoaga integratsiyalashuv, birlashib bir maqsad sari intilishini anglatadi. Shuningdek, shaxsning ijtimoiy voqea-hodisalarda, muayyan rol o‘ynash, o‘zligini sotsiumda namoyon etish, jamiyatning u yoki bu ijtimoiy guruhlariga, boshqa jamiyatlarga va ijtimoiy institutlarga qo‘shilishi maqsadidagi ongli ta’sir ko‘rsatish jarayonini ham ifoda etadi. Affiliatsiya holati umuman olganda ijobiy ijtimoiy hodisa bo‘lib, jamiyat rivojiga, mamlakat ravnaqiga katta hissa qo‘shadi.

Yangi O‘zbekiston Strategiyasi keltirilishiga ko‘ra, Prezidentimizning bosh maqsadi ham davlat boshqaruvida – jamoatchilik nazorati mexanizmlarini amalga tatbiq etish, fuqarolik jamiyati institutlari hamda ommaviy axborot vositalari rolini kuchaytirish orqali islohotlarni amalga oshirishdir. Fuqarolik jamiyati institutlari bilan siyosiy jarayonlarning hamjihatligi mamlakat ravnaqiga katta hissa qo‘shilishi keltirilgan. Shu bilan bir qatorda, “Bizning bosh maqsadimiz – yurtimizda xalq hokimiyatini nomiga emas, balki amalga joriy qilishdan iborat” [1] – deb alohida ifodasini topgan.

METODOLOGIYA

Affiliatsiya (ingliz tilidan “affiliation” - birlashish, bog‘lanish) - jipslashish degan ma‘noni anglatib, insonning boshqa odamga, boshqa jamoaga va jamiyatga bo‘lgan ehtiyojini, ya‘ni muloqotga, do‘stlikka, muhabbatga va turli xil munosabatlar doirasida birlashishi kiradi [2]. Affilyativ yondashuv jamoaga tirishuvchanlik, do‘stona munosabatlar o‘rnatish salohiyatiga egalik, o‘zaro yordam muhitini qo‘llab – quvvatlashga intilishni ifodalaydi. Affiliatsiya xususiyati insonda bolalik davridan shakllanib, so‘ngra tengdoshlari, qo‘shnilari, tanish-bilishlari va ota-onalari bilan munosabatlariga kirishish davrida rivojlanadi. Kuchli affiliativ xususiyatlarga ega bo‘lgan shaxslar turli muammoli vaziyatlarda, birinchi navbatda, o‘z manfaatini ko‘zlab ish tutish emas, balki boshqalarning manfaatlarini ro‘yobga chiqarishga mo‘ljallab olib yondashadi. Garchi ular bir-birlarini yaxshi bilmasada, o‘zgalarga yordam berishga doimo tayyor bo‘lib, ular hattoki, bergan yordamlarini ortiqcha ish yoki qo‘shimcha vazifa deb ham hisoblashmaydi.

“Affiliatsiya” termini odamlarning o‘zaro birlashishinagina emas, balki uni muayyan maqsad doirasida birlashtirmoq degan ma‘noni ham ifodalaydi. V.Shapar tomonidan tuzilgan eng yangi psixologik lug‘atda keltirilishicha, (ing. to affiliate – birlashmoq, birlashtirmoq) - insonning boshqa odamlar davrasida bo‘lishga intilishga bo‘lgan, anglangan ehtiyoji hissi sifatida talqin qilinadi. Keltirilgan ta‘rifga ko‘ra, subyektning potensial xavfli stress holatga tushishning oldini olish tuyg‘usi uning affiliatsiya motiviga nisbatan intilishini ham oshib borishini ta‘minlaydi. Darhaqiqat, odamlar jamoasi murakkab va xavfli sharoitda amalga oshirishi kerak bo‘lgan reaksiyalar xarakteri va xulq-atvor uslubini to‘g‘ri yoki noto‘g‘riligini tanlash imkoniga ham ega bo‘lishadi. Ma‘lum hayotiy munosabatlar doirasida odamlar o‘zaro yaqinlik mustahkamligidan xavotirlanish darajasi pasayishini ko‘proq his eta boshlaydilar. Affiliatsiya motivining susayishi esa yolg‘izlik, begonalashuv hislarini tug‘diradi va frustratsiyaga olib keladi [3].

Amerikalik sotsiolog va psixolog Aleksandr Myurrey (1893-1988-y.) odamlarning o‘zaro yaqinlashuvi negizida faqat ratsional omillargina emas, balki emotsional omillar ham muhim rol o‘ynashini asoslashga erishdi. U ijtimoiylashishga kuchli ta‘sir ko‘rsatuvchi motivlar, bosimlar va ehtiyojlarni tadqiq etib, affiliatsiya hodisasi insonni ma‘naviy yuksaltirishda pozitiv ahamiyatga ega ekanligini asoslaydi. Uning 1938 yilda nashr qilingan “Explorations in personality” deb nomlangan kitobida affilyatsiya hodisasining jamiyatda yuz beruvchi har xil holatlarda kerakligini asoslab, odamlarni jamoalarga birlashishi uchun quyidagi fikr-da‘vatni ilgari suradi: “Bir biringiz haqingizda qayg‘uring va do‘stlashing. Boshqa insonlar bilan yashang va ulardan zavqlaning. Ular bilan hamkorlik o‘rnatish va muloqotga kirishing. Seving. Har xil guruhlariga qo‘shiling” [4].

Ushbu yaqinlik holatlarini amalga oshirish mobaynida insonlar emotsional ehtiyojlarini qondiradilar va bu munosabatlarni bardavom bo‘lishini istaydilar. Aynan ana shu motiv odamlarni o‘zlaridan yaxshi taassurot qoldirishga hamda o‘z yaqinlariga yordam berishga undaydi. Shuni ta‘kidlash joizki, ko‘mak berish negizida o‘zgalar ustidan hukmronlik qilish motivi ham borligini unutmazlik kerak.

Shu ta‘riqa affiliatsiya atamasi o‘z tarkibiga affiliativ ehtiyoj, affiliativ aloqa, jarayon, muloqot, affiliativ hamkorlik, affiliativ ruhlanish va safarbarlik tushunchalarini kiritadi. Affiliativ ehtiyoj tushunchasi mazkur tizimda alohida rol o‘ynaydi. “Affiliativ ehtiyoj” tushunchasini Genri A. Myurrey ikki jihatiga ajratadi: birinchisi – insonlarning shaxsiy ehtiyoji negizida muloqotga va birlashishga intilish bo‘lsa, ikkinchisi – bir doira, guruhga mansublik hissinin idrok qilish orqali birlashishdir [5].

Shuni ta‘kidlash kerakki, affiliatsiya har qanday insonning eng tabiiy ehtiyoji hisoblanib, xarakterining markaziy bo‘g‘ini darajasidagi tarkibiy qismiga kiradi. Har qanday holatda muayyan murakkab vaziyatdan chiqishda "affiliatsiya ehtiyoji"ga ehtiyoj sezadi. Bu, ayniqsa, stressli vaziyatlarda, tashvish va o‘ziga shubhaning namoyon bo‘lishi bilan kuchayadi hamda odamlarga muammolarni yengishida yordam beradi. Affiliatsiya jarayonini to‘g‘ri yo‘naltirmaslik insonda yolg‘izlik va zaiflik tuyg‘usini kuchaytirishi va hatto, umidsizlik holatiga solib qo‘yishi mumkin.

Genri A. Myurrey insonlarni boshqa odam, jamoa, guruh va jamiyat bilan bog‘liqlik hamda bog‘lanish ehtiyojlari tarkibini 4 xilga ajratadi. Bular quyidagilardan iborat:

1. Guruhga kirishga bo‘lgan affiliativ ehtiyoj (birlashish ehtiyoji).
2. Boshqalarni rad etib, ozodlikni his etish ehtiyoji .

3. Rahnamoga ehtiyoji (himoyalaniishni anglash ehtiyoji).

4. Qo'llab-quvvatlanishga ehtiyoj (o'zgalardan yordam, himoya qidirish ehtiyoji) [6].

Affiliatsiya hodisasi elementlarini roli ichidagi o'rniga to'xtalsak, turli olimlar uni turlicha talqin etadilar. Xususan, Rossiyalik olim X.Xekxauzen affiliatsiya hodisasini G.Myurrey nazariyasidagi muloqotga ehtiyoj jihatidan talqin qilgan, uning tadqiqotlarida, affiliatsiya doimiy, har kunlik, shuningdek, fundamental xususiyatga egadir. Aynan shu tarkibiy element, ya'ni muloqot ehtiyoji motiv, xohish, mayl, jiplashish va boshqa odamlarga intilishni namoyon etadi. Uning asosida esa insonning ichki ehtiyojini qondiruvchi emotsional va ishonchli aloqalar yotadi. Ikki obyekt o'rtasidagi o'zaro yaqinlik ta'sirida munosabatga intilish, uni o'rnatish va ikki tomonga ham qoniqish hissini keltirib chiqaradi va birgalikdagi faoliyatni amalga oshirish imkoniyati yaratiladi [7].

X.Xekxauzenning fikricha, jamiyatda odamlarning affiliatsiyaga bo'lgan ehtiyoji universal bo'lib, bu holat ehtiyojning jihatlari ko'p hollarda odamlarning ijtimoiylashuv shart-sharoitlari, ta'lim-tarbiya tizimi, va ma'naviy tomonlariga bog'liqdir [8]. Demak, odamlarning birlashuvida faqat affiliatsiya ehtiyojining yuqoriligi emas, balki shaxsiy xususiyatlarning, hatti-xarakatlarning samimiy, beg'araz va e'tiborlilik ham muhimdir.

A.Maslou inson dunyoga kelar ekan, bolaligidan boshlab eng muhim sotsiogen ehtiyoj, deb affiliatsiyaga bo'lgan ehtiyojni aytadi. Uning nazariy qarashlarida shuni kuzatish mumkinki, ya'ni bola avvaliga o'z fiziologik ehtiyojlarini qondirish uchun ota-onasiga yoki boshqa oila vakillariga suyanishi natijasida ularga nisbatan muhabbat, ishonch, mehrlilik shakllanib o'zaro bog'liqlik va bir-birini his etish, sog'inish tuyg'ulari vujudga keladi. So'ngra ushbu jarayonning davomiyligi ular o'rtasidagi bir-biriga bo'lgan munosabatining nechog'li mustahkam bo'lganligi va shaxsiy barkamollikka intilish motivlariga ta'sir etadi [9].

Tadqiqotchi N. Norkulova affiliatsiya tushunchasiga bergan quyidagicha ta'rifi e'tiborlidir: "Affiliatsiya (aloqa, muloqot) deganda, insonlar bilan muloqot o'rnatish (tanish, notanish va kam tanish) natijasida har ikkala tomonda birday qoniqish hosil qilishga, muloqot jarayonini mazmun bilan boyitishga va unga kirishib ketishga undovchi ijtimoiy o'zaro ta'sirlarning ma'lum bir toifasi tushuniladi" [10].

Affiliatsiya hodisasini bunday talqin etish affiliatsiya tushunchasidagi bosh element, ya'ni odamlarning o'zaro bog'lanishi va birlashishini birinchi o'ringa chiqazmaslik va muloqot natijasida har ikki tomonning birday qoniqish olishi dayin ta'rifni nazariy himoyalash mazkur tushunchani gedonizm tushunchasiga yaqinlashtirib qo'yish bilan xavflidir [11]. Holbuki, birlashish, uyushish ehtiyoji amerikalik olim A.Maslou qayt etganidek, affiliatsiya motivi insoniyat ehtiyojlari iyerarxiyasining eng yuqori darajasiga mansubdir [12].

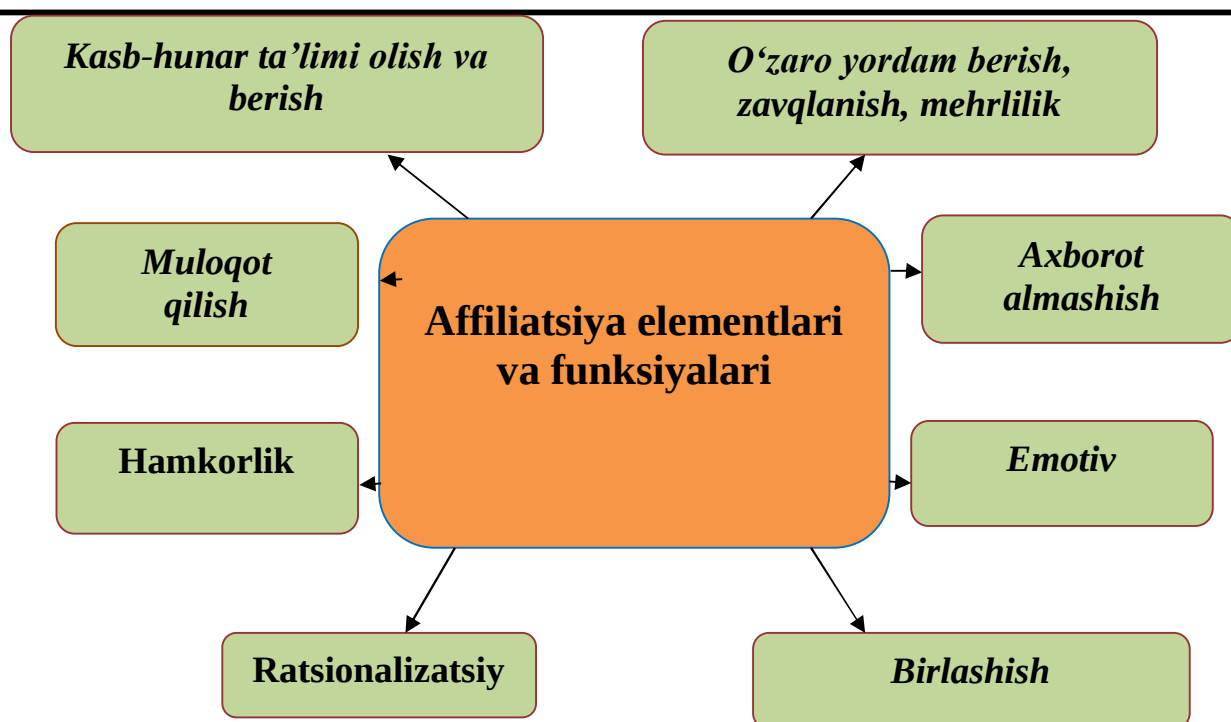
Insonlar dunyoga kelib, ulg'ayish bosqichiga o'tar ekan muloqotga, hamkorlikka, yordamga va boshqa ehtiyojlarga zarurati tug'iladi. Shu holning o'ziyoq, insonlarning doimo boshqa odamlar bilan bo'lishga, birlashishga nisbatan ehtiyoji affiliativ tizimda favqulodda muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi.

O'zbekistonda sotsiologiya faniga poydevor qo'ygan olim M.Bekmurodov, jamiyat boshqaruvida ijtimoiy birdamlik tushunchasi ijtimoiy munosabatlar tizimida ham muhim o'rin egallashini ta'kidlaydi. Chunki birdamlik bu-ko'pgina ma'naviy omillar majmuasidan tashkil topgan sotsiologik kategoriya bo'lib, u insonlarni ijtimoiy hayotda maqbul uyg'unlashuvi va ijtimoiy taraqqiyotga erishish masalalarini hal qilishlaridagi hamkorligining o'ziga xos ko'rinishidir [13].

ASOSIY QISM

Shunday qilib, affiliatsiya birlashish negizida hamkorlik qilishning muhim omili sanaladi va ijtimoiy toifalanish negizidagi rivojlanish jarayonlarning ajralmas jihati hisoblanadi. Affiliatsiya jarayoni jamiyatdagi ijtimoiy-psixologik fenomen bo'lib, katta-kichik guruhlarning, bir xil va turlicha turdagi jamoalarning ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda o'zaro birlashishlari sifatida tavsiflanadi.

Affiliatsiya jarayonini tizim sifatida tavsiflaganda uning quyidagi tizim yasovchi elementlari va funksiyalariga ajraladi (1-rasmga qarang).

1-rasm. Affiliatsiya jarayonining tizim sifatida tavsiflanishi.

Tahlilimiz natijasida ko‘proq jamoatchilik fikrining fuqarolik jamiyati institutlariga bo‘lgan ta’siri ko‘zda tutilganligi bois, ushbu funksiyalarning axborot almashishi funksiyasiga e’tibor qaratamiz. Inson, albatta, u yoki bu kabi, jamoa, jamiyatga taalluqli bo‘lganligi sababli, ular orasidagi o‘zi uchun maqbul jamoatchilik fikrini muhim hisoblaydi va shunga yarasha munosabat bildiradi. Sotsiologlarning vazifasi sifatida qaraganimizda albatta har bir jamiyat o‘zi mansub va o‘ziga yot bo‘lgan jamoa, birliklar va guruhlardagi ma’lumotlarni bilishga va axborot almashishga ehtiyoj sezadi. Shu boisdan, ikki voqea-hodisalarning yoki jamoalarning birlashishi ulardagi axborot almashinuv jarayonini tezlashtirishga hamda ehtiyojlarning zudlik bilan qondirilishiga erishiladi. Shu bilan bir qatorda shuni ta’kidlab o‘tish kerakki, agarda berilayotgan axborotlar qanchalik samimiy va beg‘araz bo‘lsa, ular orasidagi o‘zaro ishonch, mehr, oqibat shunchalik mustahkam bo‘ladi.

Axborot almashish omili affiliatsiya jarayonida muhim o‘rin tutadi. Sotsiologiya fanlari doktori O.Abduazimov “Matbuotning 4T nazariyasi” modelidagi OAVni omillarga asoslangan holda jurnalistika demokratik instituti sifatida yondashib, axborotlashgan jamiyat-ijtimoiy, iqtisodiy rivojlanish, eng avvalo yangi axborotni ishlab chiqarish, unga “ishlov berish”, saqlash va jamiyat a’zolariga yetkazishga bog‘liq ekanini anglatadigan tushuncha sifatida yondashgan. Shundan ma’lumki, axborotning qanchalik ishonchliligi jamiyatning barqarorligi va taraqqiy etishiga erishilishda muhim omil sanaladi. Hazrat Mir Alisher Navoiy iborasi bilan aytganda “Erursan shoh, agar ogoh sen, sen, Agar ogoh sen, sen, shoh san sen” (Agar, shohsan sen ogohsan, ogoh bo‘lsang - shohsan sen,) degan fikri e’tiborlidir [14].

Affiliatsiya hodisasida natijador mohiyatga ega quyidagi uch element alohida o‘rin tutadi:

- 1) ta’limiy element (bilimni o‘zlashtirish va boshqalarga yetkazish);
- 2) referentiv element (odamlarning o‘zlariga ma’qul kichik guruhlariga bo‘linib birlashishi);
- 3) hamkorlik elementi (mashg‘ulotni birgalikda tashkil etish orqali faoliyat uyg‘unligiga erishish).

Jamoatchilik fikrini affilativ holatini shunday, deb atasak ham bo‘ladi, ya’ni jamiyatdagi insonlar bilan insonlarning, insonlar bilan jamiyatning, va barcha birlashmalarning birlashishi natijasida sodir bo‘layotgan voqealarga jamoatchilikning munosabati, deb ta’rif berilsa ham bo‘ladi. Unda manfaatdor guruhlarning, tashkilotlarning, hokimiyat va shaxslar to‘g‘risidagi qarashlarining ifodasi aniqlanadi. Guruhlarning o‘zaro bir maqsadda birlashishi natijasida hosil bo‘lgan jamoatchilik fikri nafaqat xolis haqiqatni aks ettirishga, balki jamoatchilik tomonidan tan olingan standartlar,

qadriyatlar va an'analarni moslashtirish orqali aholisining haqiqiy yashash faoliyatiga ta'sir ko'rsatishga ham qodirdir.

Jamoatchilik fikrining affiliatsiya omiliga bo'lgan ehtiyoji shundan iboratki, insonlar tabiatan yolg'iz qolishdan ko'ra jamoa davrasida bo'lishga moyilligi, o'zini jamoatchilik tomonidan shaxs sifatida tan olinishga, muloqot o'rnatishga va shaxsi haqida ijobiy munosabat shakllantirib, uni saqlab qolishga bo'lgan harakatlari nazarda tutiladi. Bu esa jamoatchilik fikri subyektlarining ijtimoiy muqimligi va barqarorligini ta'minlaydi.

Shuni ta'kidlash joizki, jamoatchilik fikri turli vaqt makonlarida, har xil madaniy - axloqiy qadriyatlarga ega bo'lgan jamiyatlarda va boshqa birlashmalarda mazmunan o'xshash bo'lishi mumkin emas. Aksariyat rivojlangan mamlakatlarda jamoatchilik fikrini namoyon etish shakllarini huquqiy darajada ifodalaydigan tuzilmalar mavjud bo'lib, bu institutlar jamoatchilik fikridan foydalanishning turli xil usullaridan foydalanishadi. Bu usullarga esa quyidagilar kiradi: hokimiyatlar bo'linishi natijasida hosil bo'lgan guruhlar, erkin saylovlar tashkil etish, saylov huquqini shaffofligi, so'z erkinligi, ommaviy axborot vositalari erkinligi, yig'ilishlar o'tkazish erkinligi, referendumlar tashkil etish va boshqalar kiradi.

Jamoatchilik fikrining ta'sirchan maqomga ega bo'lishi jamiyatdagi jamoatchilikning, ijtimoiy jarayonlarning o'ziga xos barometri darajasiga chiqazadi. Jamoatchilik fikri jamiyatdagi muammolarning maqbul yechimini topishda, uzoq munozaralar mobaynida aholi ko'ngan va qabul qilgan fikr, g'oyani yakdil amalga oshirishga kirishishiga mustahkam asos vazifasini o'taydi. Jamoatchilik fikrining ko'plab mezonlarga bog'liq bo'lib, jamiyatning turli guruhlarini manfaatlarini yoki maqsadlarini nechog'li birlashishi ya'ni afiliatsiyalashuvini taqozo etadi.

Insonlar bilan insonlarning yoki guruhlarining guruhlar bilan affiliatsiyalashuvi natijasida hosil bo'ladigan jamoatchilik fikrining shakllanishining asosiy omillari quyidagilardan iborat:

1) jamoalar o'rtasida o'tkir ijtimoiy ahamiyatga ega muammo yuzaga kelganda, bir-biriga zid bo'lgan jamoatchilik fikri shakllanadi. Muammolarning vujudga kelishi insonlarda afiliativ holatga kirishish imkoniyatini oshiradi va fuqarolik jamiyati institutlari faoliyatini rivojlantirish talablarini kuchaytiradi;

2) jamoatchilik fikri siyosiy sohada ham o'tkir mazmunda namoyon bo'lishi bilan o'ziga xosdir. Siyosiy sohada shakllanuvchi jamoatchilik fikri davlat tuzilmalari faoliyatini o'zgartirishga urg'u beradi. Siyosiy jamoatchilik fikri fuqarolik jamiyati instituti partiyalar va deputatlarning bahs muzokaralaridan kelib chiqib, hosil bo'ladi va bahs-muzokara davomida baholash va tavsiflashda farq qiluvchi savollar ularning bir guruhlariga birlashishiga monelik qiladi;

3) jamoatchilik fikri bilan fuqarolik jamiyati institutlarining yakdil va pozitiv nuqtai – nazarga ega bo'lgan afiliativlik jamiyatdagi muammolarni hal etishda malaka va xabardorlikni ham taqozo etadi.

Jamoatchilik fikriga ijtimoiy institut sifatida qaraganimizda uning ko'p qirrali faoliyatiga joriy etuvchi afiliativ holatni boshqa subyektlarning o'zaro ijtimoiy xatti-harakatlarini pozitiv maqsadlarga yo'naltirishga qodir bo'lgan kuch sifatida yondashish maqsadga muvofiq. Binobarin, bunday erkin jamoatchilik fikri siyosiy hokimiyat tomonidan nazorat qilinmaydigan, rivojlangan fuqarolik jamiyati va xalqning ovozi qo'llab-quvvatlaydigan ijtimoiy harakat sifatida mavjudligi ahamiyatlidir. Shu o'rinda hokimiyat o'z navbatida muxolifat bilan maqbul yondashuvlarni shakllantirish bir fikrga kelishi jihatidan muhim rol egallaydi.

XULOSA

Yuqorida keltirilgan fikr va mulohazalarning tahliliga ko'raxulosa qiladigan bo'lsak birinchidan, fuqarolik jamiyati rivojlangan mamlakatlarda jamoatchilik fikri o'z o'ziga mustaqil shakllanadi va rivojlanadi. Agar, ijtimoiy hayotda fuqarolik jamiyati institutlari va boshqa turli jamoat tuzilmalari mustaqil hamda pozitiv jamoatchilik fikrini rivojlantirishga muayyan darajada ko'makchi vazifasini o'tasa jamiyatda barqaror muhit tarkib topishiga xizmat qiladi. Bunday jamiyat endi ijtimoiy nazoratga muhtoj emas, balki ijtimoiy boshqaruvda mustaqil o'zini o'zi boshqarish darajasiga transformatsiya bo'ladi. Bunday holda, jamoatchilik fikri bilan fuqarolik jamiyati institutlarining afiliativlik omili davlat boshqaruvida hokimiyatni suiiste'mol qilishga o'ziga xos monelik qilish qudratiga ega bo'ladi.

Ikkinchidan, fuqarolik jamiyati institutlari faoliyati jamiyatni affiliativ uyg'unlashtiruvchi subyekt sifatidagi vazifalarining jamoaviy yondashuv asosida qarorlar qabul qilish, referent guruhlarini faollashtirish, ekspertlar fikriga tayanish orqali ijtimoiy boshqaruv tizimiga joriy etilishining afzalligi sotsiologik asoslantirilgan ijobiy hodisa hisoblanadi. Bunday hodisa fuqarolik jamiyati institutlari manfaatlari doirasida jamoatchilik fikri bilan uzluksiz ishlaydigan jamiyatni toptiradi.

Uchinchidan, Fuqarolik jamiyatining kuchli institutlaridan hisoblangan ommaviy axborot vositalari jamoatchilik fikrini shakllantirish va boshqarishda katta imkoniyatlarga egadir. Xususan, ommaviy axborot vositalari orqali ijtimoiy aloqalarni kuchaytirish, kichik guruhlarining faollashtirish va affiliatsiyasini tezlashtirish imkoniyatini kengaytirib, zarur axborotlarni sotsial mediada targ'ib etilishini qulaylashtiradi. Shu boisdan, jamoatchilik fikri ijtimoiy institut sifatida harakat qilib, ommaviy ongning kognitiv manfaatlarini ro'yobga chiqarishga erishiladi.

Hozirgi kunda mamlakatimizda ham jamiyatni yanada takomillashtirishga qaratilgan fikrlar plyuralizmga keng yo'l ochilmoqda. Shubhasiz, jamoatchilik fikri bilan fuqarolik jamiyati institutlari affiliatsiyasi jamiyatni ijtimoiy, intellektual va ma'naviy yuksalish ko'rsatkichlarini yuqori darajaga olib chiqishga xizmat qiladi. Zero, jamoatchilik fikri fuqarolik jamiyati institutlari uchun ham, qolaversa, butun jamiyatda siyosiy va ijtimoiy jarayonlarning real barometri sifatidagi mavqeyi yuksalib bormoqda.

Adabiyotlar/ Литература/ References:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent, 2021. – B.82.
2. <https://www.psychologies.ru/glossary/01/affiliatsiya/>
3. Шапарь В.Б. Новейший психологический словарь: Под общ.ред. В.Б.Шапаря. Изд.3-е. – Ростов н\Д: “Феникс”, 2007. – С.43.
4. Murray N.A., Explorations in personality. – New York, 1938. – P.83. <http://psihdocs.ru/h-hekhauzen-motiv-affiliacii.html>
5. Murray N.A., Explorations in personality. New York, 1938. – P.83. <http://psihdocs.ru/h-hekhauzen-motiv-affiliacii.html>
6. Norkulova N.T. Yoshlar manaviyatida affiliasiya motivasiyasi psixologiyasi. Monografiya. – Toshkent, 2015. – B.26.
7. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. В 2-х т. – М.: “Наука”, 1986. Т.2. – С.289-290.
8. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. В 2-х т. –СПб.: “Питер”, 2003. Т.1. – С.859.
9. Реана А.А. Психология человека от рождения до смерти. Психологический атлас человека. Под пед. – СПб.: “Прайм – ЕВРОЗНАК”, 2007. – С.127-128.
10. Norkulova N.T. Yoshlar manaviyatida affiliasiya motivasiyasi psixologiyasi. psi.fan.nom.diss. avtoref. – Toshkent, 2017. – B.20.
11. Norkulova N.T. Yoshlar manaviyatida affiliasiya motivasiyasi psixologiyasi. psi.fan.nom.diss. avtoref. – Toshkent, 2017. – B. 24-29.
12. Психология человека от рождения до смерти. Психологический атлас человека \ Под пед. А.А.Реана. – СПб.: Прайм – ЕВРОЗНАК, 2007. – 651 с.
13. Bekmurodov M. O'zbekistonda jamoatchilik fikri. – Toshkent: “Fan”, 1999. – B. 28-36.
14. Abduazimov O.U. Axborotlashgan jamiyatda jamoatchilik fikri monitoringini ta'minlashda ommaviy kommunikatsiyalar sosiologiyasining o'рни (O'zbekiston ommaviy axborot vositalarining 2001-2016-yillardagi materiallari misolida). Sots.fan.dok. diss.avtoref. –Toshkent:, 2017. – B. 39-40.

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

8 ЖИЛД, 3 СОН

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ 8, НОМЕР 3

JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

VOLUME 8, ISSUE 3

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000